

Elżbieta Małgorzata Nyga

Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie
Wydział w Ciechanowie

Wybrane aktywizujące metody nauczania w pracy z uczniem na przykładzie lekcji podstaw przedsiębiorczości

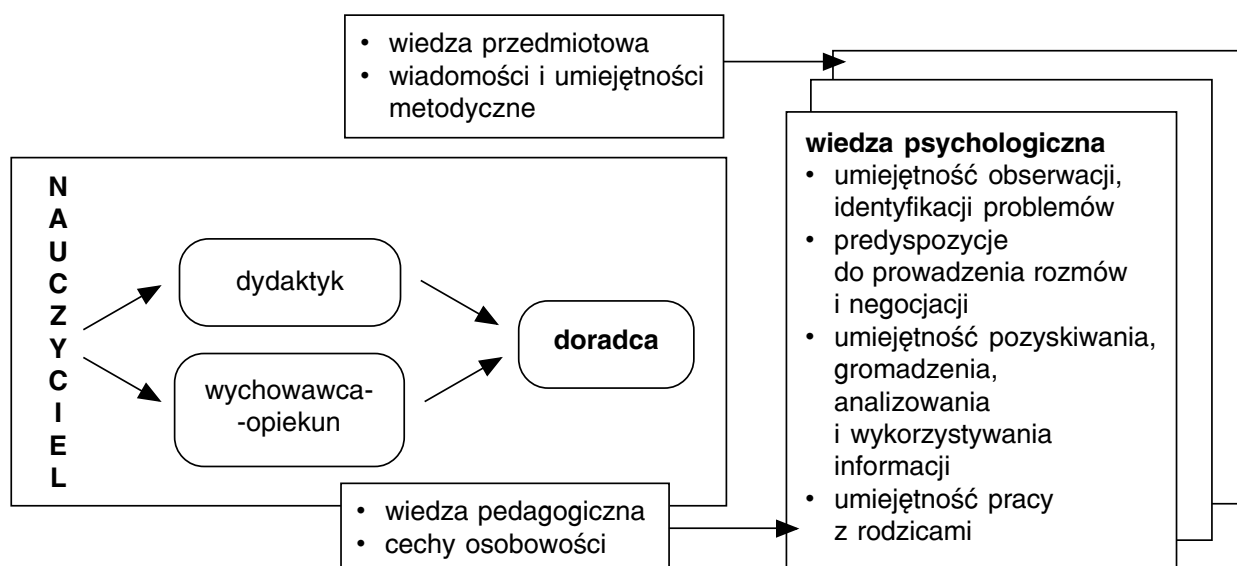
Przedsiębiorczość jako przedmiot wymaga pracy nauczyciela efektywnego, który przejawia cechy refleksyjnego praktyka, jednym słowem nauczyciela niemal doskonałego. Według Donalda Schoena, profesora w Massachusetts Institute of Technology, dobry nauczyciel, praktykując nauczanie, dokonuje jednocześnie teoretycznej refleksji nad swoim działaniem. Doskonałość zawodowa jako taka nie istnieje, ciągle dąży się do niej. Dążący do doskonałości nauczyciel nie tylko stosuje rzetelną i aktualną wiedzę, ale przed każdym procesem nauczania planuje sposób jej przekazania, dokonując diagnozy potrzeb podmiotu.

Na każdym etapie kształcenia u ucznia postaw przedsiębiorczych nauczyciel musi spełniać rolę organizatora procesu dydaktycznego, wychowawcy, opiekuna i doradcy w poszukiwaniu dróg jako dalszego rozwoju osobowego, jak: kontynuacja nauki, ustawiczne kształcenie poprzez pracę itp., co przedstawia schemat (ryc. 1).

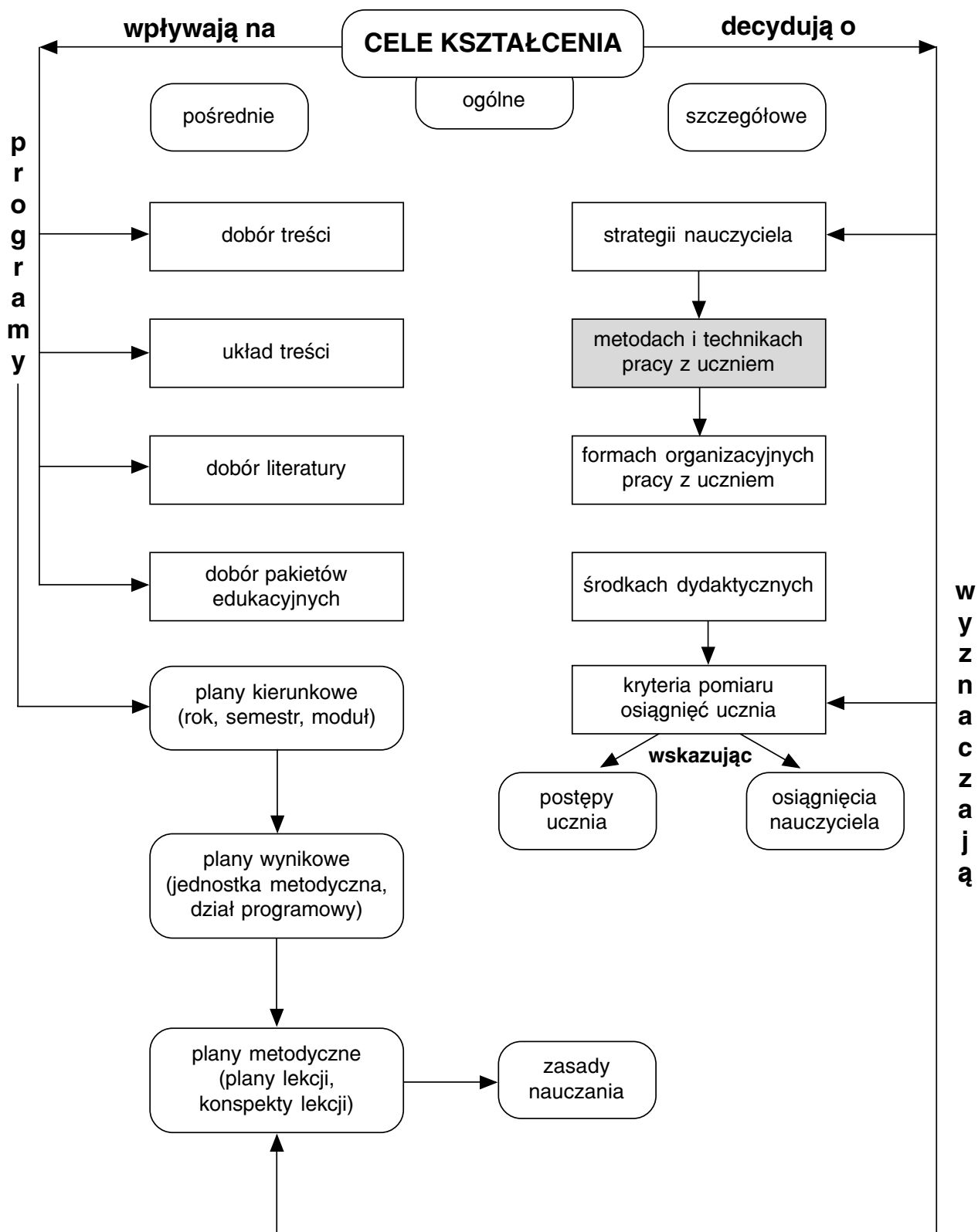
W trosce o jakość kształcenia nauczyciel musi stawiać cele kształcenia spełniające wymagania standardów edukacyjnych i egzaminacyjnych. Cele mają wpływ na:

- treści zawarte w programach kształcenia;
- dobór źródeł informacji odpowiadających treściom zawartym w programach kształcenia;
- tworzenie pakietów edukacyjnych wspomagających pracę nauczyciela;
- strategię pracy nauczyciela dążącą do rozwoju osobowego ucznia (ryc. 2).

Ryc. 1. Nauczyciel współczesnej szkoły

Ryc. 2. Cele kształcenia

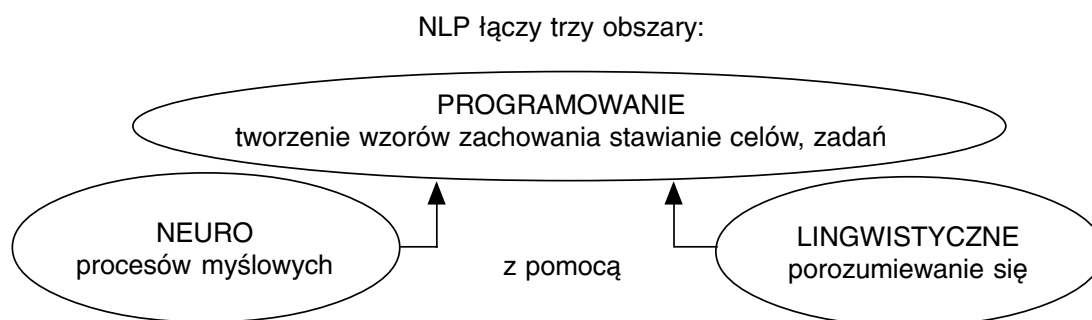

Skupmy się na metodach i technikach pracy z uczniem, wykorzystanych w realizacji scenariusza pt. *Etyka i korupcja w biznesie*. Wybrałam metody aktywizujące pracę uczącego się, w których istotne jest stosowanie przez uczącego względem siebie i uczących się NLP (neuro-lingwistycznego programowania) (ryc. 3).

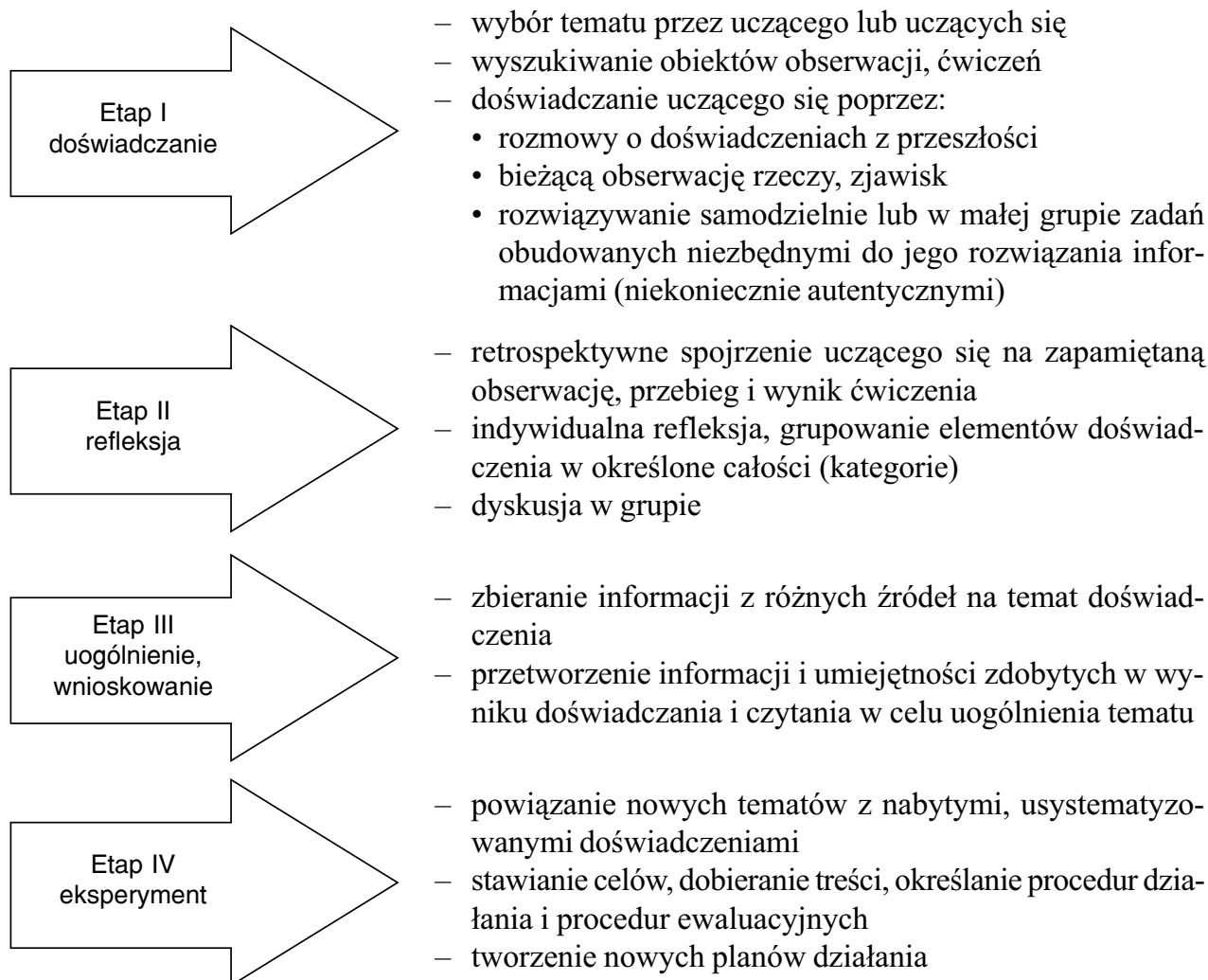
NLP – neurolingwistyczne programowanie:

- bada cechy, które wyróżniają człowieka
- modeluje cechy przydatne w skutecznym komunikowaniu się, przyspieszonym uczeniu się, w negocjacjach, biznesie
- wspomaga rozwój osobowy i zawodowy
- tworzy wzorce do uczenia innych
- ma zastosowanie w doradztwie
- jest niezbędne w kierowaniu

Ryc. 3. Obszary NLP

Ryc. 4. Organizacja pracy z uczniem w cyklu Davida Kolba

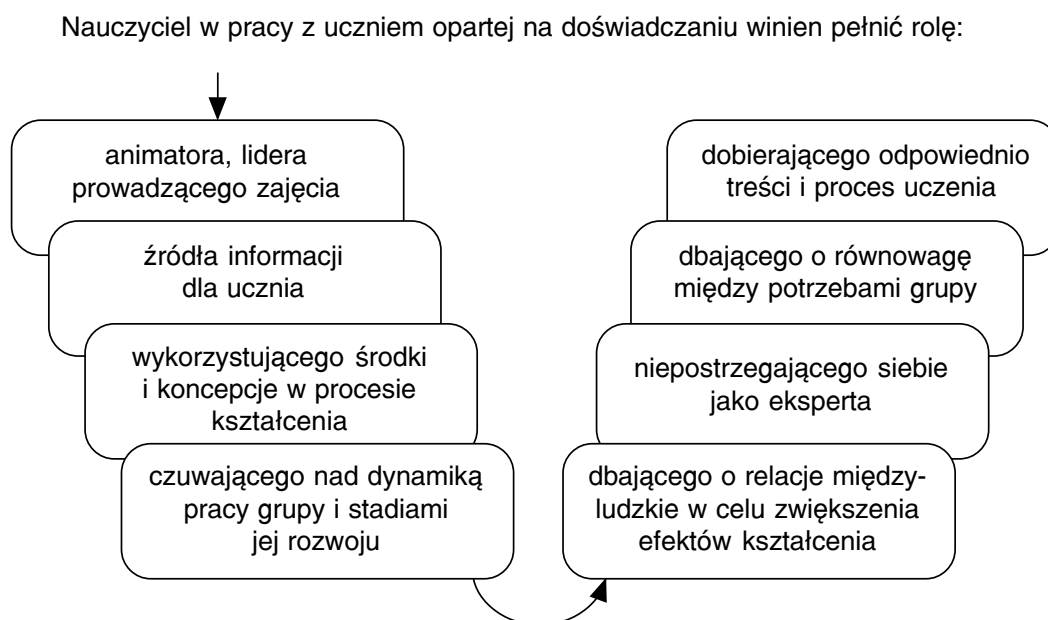
Proces uczenia NLP jest możliwy przez doświadczanie. Aby zrozumieć istotę uczenia przez doświadczanie, wystarczy zestawić procedurę uczenia się tradycyjnego z uczeniem opartym na doświadczaniu.

Tradycyjne uczenie się polega na gromadzeniu pojęć, faktów, wzorów, reguł, koncepcji itd. Uczący się zwykle jest bierny, siedzi spokojnie, słucha, robi notatki, a nauczyciel występuje w roli eksperta. Uczenie się oparte na doświadczaniu zakłada, że uczącym się niezbędne są problemy, idee, cele i teorie oraz doświadczania. Wszystkie te czynniki razem są motywacją do powstawania potrzeby uczenia się, co obrazuje cykl Davida Kolba (ryc. 4).

Jeśli w pracy z uczniem stosuje się cykl D. Kolba, zmienia się rola nauczyciela (ryc. 5); uczeń ma szansę uczyć się przez refleksję, zbieranie i przetwarzanie informacji z zakresu realizowanych treści programowych, ale i przez testowanie doświadczenia zbliżonego do realizowanego w procesie uczenia się.

Uczenie przez doświadczanie jest bliskie zainteresowaniom i potrzebom uczącego się szczególnie wówczas, gdy aktywne eksperymentowanie dotyczy sytuacji życia codziennego.

Ryc. 5. Rola nauczyciela w pracy z uczniem opartej na doświadczaniu

W metodach pracy opartych na doświadczaniu uczący się powinni:

- być niezależni od nauczyciela;
- kształtować własne umiejętności czterech etapów cyklu uczenia się;
- akceptować odpowiedzialność za własne uczenie się;
- rozumieć własne potrzeby w zakresie uczenia się;
- znać swój najlepszy styl uczenia się;
- znać ograniczenia, które utrudniają uczenie się z pomocą cyklu;
- odnosić uczenie do siebie i własnych sytuacji;
- budować własny styl wsparcia.

Metody pracy z uczniem, które warto zastosować na lekcji o etyce, to: burza mózgów, mapa mentalna, trójkątna hierarchizacja ważności, szkielet rybi, dyskusja panelowa. A oto praktyczne wskazówki do ich stosowania:

Burza mózgów – sesja odroczonego celu, sesja odroczonej oceny (pochodzi z dydaktyki dorosłych)

Zasady:

1. przemyśleć odpowiednio wcześniej zastosowanie metody,
2. dobrać treści programowe,
3. wybrać uczniów, którzy będą pełnili role specjalistów,
4. przydzielić uczniom-specjalistom treści programowe do przyswojenia.

Przebieg lekcji z zastosowaniem burzy mózgów:

- Etap I – wprowadzenie w problem (przez nauczyciela)
- Etap II – zgłaszanie pomysłów przez uczniów-laików (niepełniących roli specjalistów) i ich rejestracja
- Etap III
  - dokonanie analizy pomysłów przez poszczególnych specjalistów (każdy osobno),
  - wybranie jednego pomysłu spośród zgłoszonych lub nowego, wynikającego z analizy pomysłów przeprowadzonej przez ucznia specjalistę,
  - wypisywanie wybranych pomysłów na tablicy (np. w postaci skrótów myślowych),
  - uzasadnienie wybranego pomysłu (ok. 1min, maksymalnie 6 zdań).
- Etap IV
  - wartościowanie pomysłów przez jedną z grup: jury, uczniowie z koła zainteresowań, olimpijczycy każdego etapu olimpiady lub przez nauczyciela przedmiotu albo innego nauczyciela,
  - głosowanie ogólnoklasowe (każdy uczeń dysponuje dwoma głosami).
- Etap V – wybór pomysłu/problemu do rozwiązania:
  - jednego dla całej klasy,
  - jednego dla grupy 4-osobowej.
- Etap VI – rozwiązanie problemu jedną z wybranych metod: projektów, tekstu przewodniego, mapy mentalnej, metaplanu.

Mapa mentalna – mapa pojęciowa

Mapa mentalna – mapa pojęciowa, mapa mózgu, mapa myśli, mapa pamięci;
twórca metody Tony Buzan

Metodę można podsumować powiedzeniem:

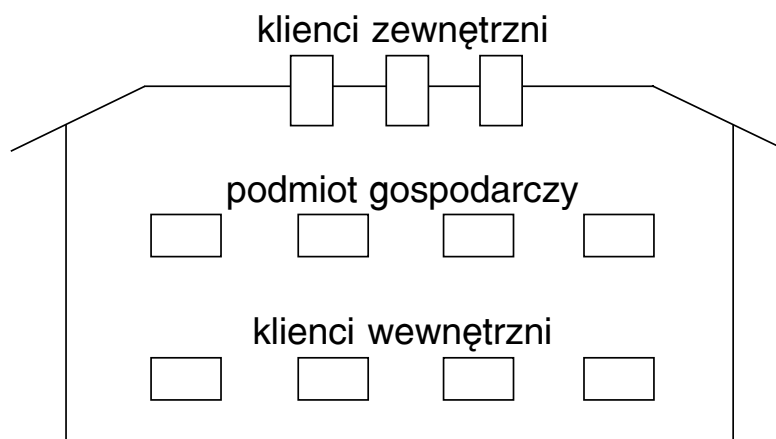
„Jeden obraz wart tysiąca słów”

- po co?** – służy do wizualnego opracowania pojęcia z wykorzystaniem: symboli, krótkich słów, rysunków, krótkich zwrotów, wycinków, krótkich haseł,
– można ją stosować w celu definiowania pojęć, rozwiązywania problemów, planowania działania, określania dotychczasowych wyobrażeń i wiedzy,
- kiedy?** – stosuje się ją przed rozpoczęciem pracy nad nowym projektem, przy powtarzaniu dużych partii materiału, sprawdzaniu stopnia opanowania wiedzy i umiejętności.

Przebieg lekcji z wykorzystaniem mapy mentalnej:

1. przedstawienie celów zadania/lekcji,
2. rozdanie uczestnikom uczenia się we współpracy kartek z hasłem wywoławczym (pośrodku kartki, w nagłówku lub narożniku),
3. rozpracowanie przez uczestników hasła wywoławczego: wypisanie skojarzeń, etapów działania, problemów itd.,
4. grupowanie stwierdzeń tematycznych, wspólnych, istotnych w jednym działaniu, np. zapisywanie lub obrazowanie stwierdzeń z jednego obszaru tematycznego w jednym miejscu.

Ucząc przedsiębiorczości, należy wyrobić u uczniów poczucie ważności klienta zewnętrznego z jednoczesnym zachowaniem rozwoju podmiotu gospodarczego i dbałości o klienta wewnętrznego.

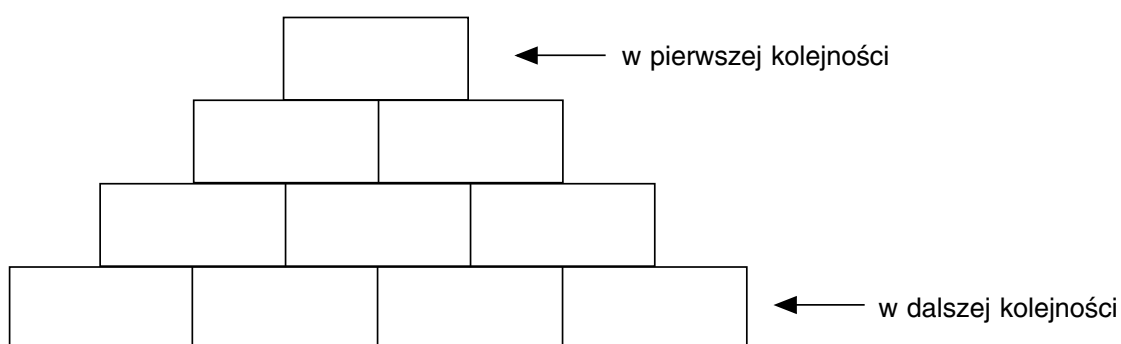
Układ priorytetów przypomina trójkątną piramidę.

- uporządkowanie zjawisk, pomysłów, pojęć według wyznaczonego kryterium, np.: ważności, kolejności, znaczenia.

Przebieg lekcji z wykorzystaniem piramidy priorytetów:

- Etap I
Wyszczególnianie pojęć, zjawisk, pomysłów na rozwiązanie problemów metodą burzy mózgów (im więcej, tym lepiej)
- Etap II
Podział klasy na grupy 6–8-osobowe
- Etap III
Rozdanie grupom arkuszy z trójkątną piramidą priorytetów

Ryc. 6. Trójkątna hierarchizacja ważności – piramida priorytetów

- Etap IV
Określenie priorytetów hierarchizacji przez grupy uczniów lub przez nauczyciela
- Etap V
Na polecenie nauczyciela uczniowie:
  - wypisują na kartkach samoprzylepnych pojęcia, zjawiska, pomysły na rozwiązanie problemów wytworzone w procesie burzy mózgów,
  - segregują je według wcześniej określonych priorytetów,
  - przyklejają je na trójkątnej piramidzie.

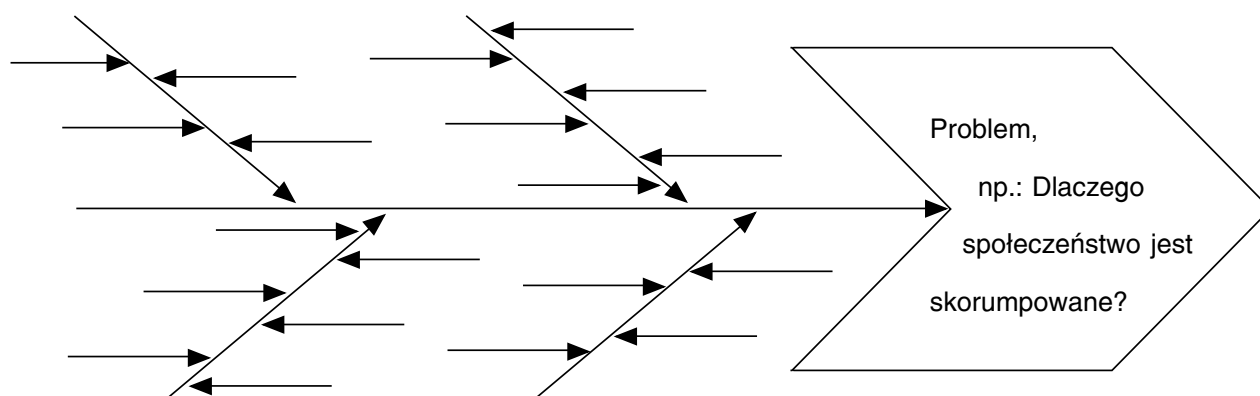
- Etap VI
Jeżeli hierarchizacja dotyczy:
  - pojęć, zjawisk – to poznawanie ich rozpoczynamy od usytuowanych na szczycie piramidy,
  - pomysłów na rozwiązanie problemu, to uczniowie mogą metodą kuli śnieżnej sporządzić jedną dla całej klasy piramidę priorytetów, a następnie w grupach rozwiązywać problem.

Rybi szkielet

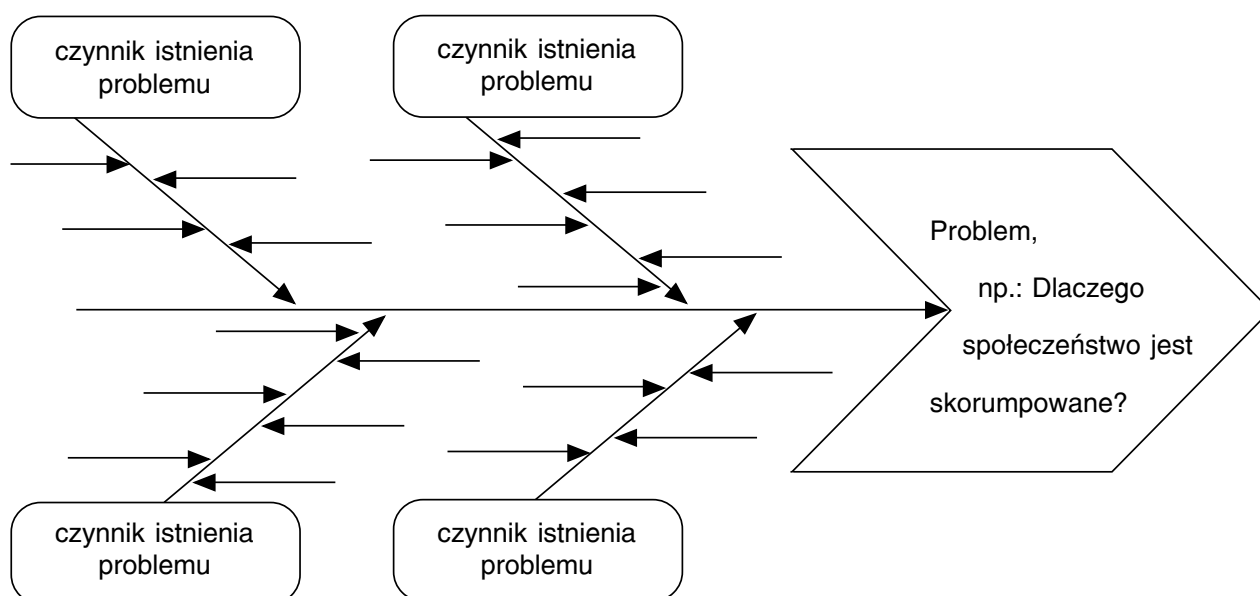
Rybi szkielet to metoda rozwiązywania problemów według schematu przyczyn i skutków. Nazwa pochodzi od sposobu zapisywania w kształcie rybiego szkieletu.

Przebieg lekcji z zastosowaniem rybiego szkieletu:

- Etap I
  - Nauczyciel na planszy rysuje rybi szkielet. W „głowie ryby” zapisuje problem (będący skutkiem pewnych nieprawidłowości, zaniedbań, nieprzemyślanych działań itp.)

- Etap II
  - Uczniowie metodą burzy mózgów ustalają czynniki, które mogą stanowić przyczyny problemu i wpisują je w duże ości.

- Etap III
  - Nauczyciel dzieli klasę na tyle grup, ile jest czynników istnienia danego problemu, czyli „dużych ości”. Grupa wybiera lidera.

- Etap IV
  - Każda grupa próbuje znaleźć przyczyny, które mają wpływ na dany czynnik („dużą ość”). Lider grupy wpisuje przyczyny w małe ości.
- Etap V
  - Uczniowie za pomocą punktacji wybierają te przyczyny, które według nich mają największy wpływ na problem ogólny (np. korupcję w społeczeństwie).
- Etap VI
  - Wyciągają wnioski, szukają rozwiązania, sposobu przeciwdziałania przyczynom, które prowadzą do powstania problemu (np. korupcji).

Zalecenia:

- czynniki istnienia problemu muszą być ogólne, nie powinno ich być więcej niż 4–6,
- im większa liczba określeń przyczyn, tym lepiej,
- nauczyciel musi limitować czas pracy nad poszczególnymi etapami rozwiązywania problemu.

Dyskusja panelowa

Dyskusja obserwowana „panel” – zespół dyskutantów specjalistów albo wybrana grupa przedstawicieli większego audytorium zabiera głos w ich imieniu.

Zastosowanie:

- w słabych zespołach,
- przy dużej liczbie uczestników procesu uczenia się,
- przy dużej liczbie przeciwników głośnego dyskutowania.

Przebieg lekcji z zastosowaniem dyskusji panelowej:

- Etap I – podział uczniów na grupy (3–5 uczestników dyskusji – „panelowców”), wybór prowadzącego;
- Etap II
  - wprowadzenie w problem (przez nauczyciela),
  - każdy uczestnik dyskusji przedstawia swój punkt widzenia na problem (bez porozumiewania się),
  - dyskusja.
- Etap III
  - audytorium dyskutuje – zadaje pytania bezpośrednio lub za pośrednictwem prowadzącego,
  - dyskutanci uzupełniają wypowiedzi,
  - dyskusja z udziałem wszystkich uczestników,
  - ostateczne ustosunkowanie się audytorium do stanowisk ekspertów,
  - podsumowanie dyskusji przez prowadzącego.

Literatura

1. Arends R., *Uczymy się nauczać*, tłum. K. Kruszewski, WSiP, Warszawa 1994.
2. Deszczyński S., *Aktywne metody doskonalenia i szkolenia kadr*, Instytut Przemysłu Drogowego i Rzemiosła, Warszawa 1965.
3. Dłużniewski B., *Metody aktywizujące w doskonaleniu zawodowym*, PWSZ, Warszawa 1971.
4. Kruszewski K., *Sztuka nauczania – czynności nauczyciela*, PWN, Warszawa 1992.
5. O'Connor J., Seymour J., *NLP – szkolenie menedżerów i trenerów metodą programowania neurolingwistycznego*, tłum. D. Pyrdoł i M. Wróbel, Zysk i S-ka, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1996.
6. Plewka C., *Metodyka nauczania przedmiotów zawodowych*, ITE, Radom 1999.
7. Szlosek F., *Wstęp do dydaktyki przedmiotów zawodowych*, Wydział Nauczycielski WSI oraz ITE Radom, Radom 1995.

Załącznik. Scenariusz lekcji z wykorzystaniem różnych źródeł informacji

Temat: Etyka i korupcja w biznesie

1. Założenia ogólne lekcji
Podczas lekcji uczniowie będą mogli kształcić umiejętności rozróżniania podstawowych pojęć i odróżniania zachowań etycznych od nieetycznych w przedsiębiorczości; dowiedzą się, jakie prawa i organy chronią społeczeństwo przed korupcją i korumpowaniem. Zakłada się wykorzystanie podręcznika Zbigniewa Makieli i Tomasza Rachwała *Podstawy przedsiębiorczości*, Wydawnictwo Nowa Era 2005 (rozdz. II, podrozdz. 8. *Postępowanie etyczne*).
2. Cele ogólne
W wyniku procesu kształcenia uczeń powinien:
  - przyjmować postawy zgodne z przyjętymi systemami wartości etycznych,
  - oceniać zachowania etyczne uczestników życia gospodarczego,
  - korzystać z aktów prawnych w przypadkach zachowań nieetycznych w stosunku do siebie i innych.
3. Szczegółowe cele kształcenia
W wyniku procesu kształcenia uczeń będzie umiał:
  - rozróżniać podstawowe pojęcia z dziedziny etyki,
  - oceniać w kategoriach etycznych przykładowe zjawiska w życiu społeczno-gospodarczym,
  - postępować zgodnie z przyjętymi normami etycznymi,
  - stosować zasady kodeksu etyki zawodowej w swojej przyszłej pracy,
  - określać rolę państwa w zwalczaniu korupcji.
4. Metody i techniki pracy: burza mózgów, mapa mentalna, trójkątna hierarchizacja ważności, rybi szkielet, dyskusja panelowa.
5. Czas: 2 x 45 minut
6. Środki i materiały dydaktyczne
  - podręcznik *Podstawy przedsiębiorczości* Zbigniewa Makieli i Tomasza Rachwała, Wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2005,
  - Wielka Encyklopedia Powszechna PWN,
  - Raport na temat korupcji w 2003 r., Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
  - czasopisma, np. „Profit” i „Polityka”, zawierające przykłady zachowań na rynku gospodarczym,
  - instrukcje i materiały do ćwiczeń, arkusze papieru, paski papieru, mazaki, taśma klejąca.

Przebieg lekcji

Faza zajęć	Zagadnienie	Czynności nauczyciela	Czynności uczniów
Wprowadzenie	1. Co to jest etyka?	<ul style="list-style-type: none"> • Nauczyciel poleca uczniom odszukanie w encyklopedii pojęć: etyka, etyk, człowiek etyczny (czas 0,5 min); pokazuje planszę z podstawowymi pojęciami etyki (czas 1 min); zapowiada ćwiczenie pt.: „Ada, to nie wypada”. W tym celu dzieli uczniów na trzy grupy. Poleca wybrać liderów grup, zaprasza liderów do wylosowania jednego z trzech tematów (czas 2 min): <ul style="list-style-type: none"> – Jak nie wypada zachowywać się w domu? – Jak nie wypada zachowywać się w szkole? – Jak nie wypada zachowywać się poza szkołą? 	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie czytają wyjaśnienia pojęć (czas 1 min), zapisują je w zeszytach. • Liderzy pobierają arkusze papieru i mazaki; uczniowie tworzą tematyczne mapy mentalne według wzoru pokazanego przez nauczyciela na planszy (czas 8 min). • Liderzy prezentują wyniki pracy grup (czas 3 x 2 min).
	2. Czy młodzież jest skażona korupcją?	<ul style="list-style-type: none"> • Nauczyciel rozdaje uczniom plansze z grą dydaktyczną Bingo: „Czy sądzisz, że młodzi Polacy są społeczeństwem podatnym na korupcję?”. Poleca uczniom przeczytanie instrukcji i wykonanie zadania (czas 8 min). 	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie czytają instrukcję i wykonują zadanie; po zakończeniu pracy dyskutują na temat: „Trudno czy łatwo ulec korupcji”.
Realizacja	3. Nie zawsze i nie wszędzie postępuje się zgodnie z zasadami <i>fair play</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Nauczyciel poleca uczniom pozostanie w grupach utworzonych poprzednio i przeprowadzenie krótkiej dyskusji na temat: „W jakich dziedzinach życia gospodarczego i społecznego można zauważyć zjawiska zachowań nieetycznych?” (czas 1,5 min). 	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie wypisują na paskach papieru dziedziny działalności gospodarczej i społecznej, w których dopatrują się postępowania niezgodnego z zasadami <i>fair play</i>. Lider przykleja kartki na tablicy; kartki o powtarzającej się treści nakłada jedna na drugą (odnotowując ich liczbę) (czas 6 min).
	4. Terminy związane z korupcją	<ul style="list-style-type: none"> • Nauczyciel wymienia podstawowe terminy związane z korupcją. Prosi uczniów, aby na paskach papieru wypisywali wszelkie skojarzenia z korupcją i opracowali plakat pt.: <i>Korupcja niejedno ma imię</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie w 2 grupach sporządzają plakaty (czas 2,5 min).

Faza zajęć	Zagadnienie	Czynności nauczyciela	Czynności uczniów
Realizacja	5. Rodzaje korupcji	<ul style="list-style-type: none"> • Nauczyciel przedstawia uczniom czynności korupcyjne z pomocą planszy pod takim samym tytułem jak tytuł plakatu (czas 1,5 min). Wymienia dziedziny najbardziej zagrożone korupcją (na podstawie raportu MSWiA) i wymienia rodzaje korupcji (posługując się planszą II; czas 2 min). 	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie sporządzają notatkę na kartce wklejonej do zeszytu ćwiczeń.
	6. Analiza i ocena zdarzeń korupcyjnych (organizacja 0,5 min)	<ul style="list-style-type: none"> • Nauczyciel dzieli uczniów na 3–4-osobowe grupy i rozdaje im po 2 przykłady przypadków korupcyjnych z życia społeczno-gospodarczego. Poleca uczniom, by dokonali ich analizy i odpowiedzieli na pytanie: Kto jest winien opisanej sytuacji: korumpowany czy korumpujący? (czas 2 min) 	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie dokonują analizy przypadków, odpowiadając na pytanie, które przez czas wykonywania zadania widnieje na planszy (czas 1 min).
	7. Co sprzyja korupcji? (organizacja 1 min)	<ul style="list-style-type: none"> • Nauczyciel poleca opracowanie plakatu pt. „Co sprzyja korupcji?”. Proponuje uczniom uszeregowanie działań korupcyjnych (techniką piramidy priorytetów) od najgroźniejszych dla gospodarki państwa do najmniej groźnych (czas 8 min). 	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie wypisują na paskach papieru czynniki sprzyjające korupcji, przyczepiają je na arkuszu papieru i dokonują ich hierarchizacji techniką piramidy priorytetów. • Prezentacje (czas 4 min).
	8. Skutki korupcji dla państwa i społeczeństwa (organizacja 1 min)	<ul style="list-style-type: none"> • Nauczyciel dzieli uczniów na 4–5 grup i podaje tematy opracowań (czas 10 min): <ul style="list-style-type: none"> – grupa 1 – skutki łapówkarstwa – grupa 2 – skutki marnotrawstwa środków publicznych – grupa 3 – skutki kradzieży dobra publicznego – grupa 4 – skutki nieuczciwej konkurencji – grupa 5 – skutki płatnej protekcji 	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie rozwiązują problem; posługują się metodą rybiego szkieletu. • Uczniowie odpowiadają na losowo wybrane przez grupę pytanie. Wybrany przez grupę lider prezentuje wyniki pracy grupy. • Prezentacje (5 min).
Podsumowanie	9. Kodeks postępowania etycznego (organizacja 1 min)	<ul style="list-style-type: none"> • Nauczyciel przedstawia fikcyjną firmę „Buduj ze mną” i poleca uczniom postawienie się w roli jej prezesa. Informuje, że na tym samym terenie działają 	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie w dyskusji panelowej tworzą kodeks postępowania etycznego pracowników firmy „Buduj ze mną”. • Prezentacje (czas 4 min).

Faza zajęć	Zagadnienie	Czynności nauczyciela	Czynności uczniów
Podsumowanie	10. Prawodawstwo w Polsce wspomagające walkę z korupcją	<p>liczne firmy tej samej branży. Prezes wie o tym, ale jest osobą o twardych zasadach. Zadanie polega na stworzeniu kodeksu postępowania etycznego pracowników (czas 11 min).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Posługując się foliogramem, nauczyciel przedstawia przepisy prawne wspomagające walkę z korupcją oraz organa do walki z korupcją (czas 1,5 min). 	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie sporządzają notatkę.

Bingo

Poszukaj kogoś, kto może odpowiedzieć „tak” na któreś z pytań w tabeli. Kiedy zbierzesz pięć podpisów w jednym rzędzie – pionowo, poziomo lub po przekątnej – wygrałeś/eś. Powiedz głośno: bingo!

Czy sprzeciwiłaś/eś się choć raz namowom do pójścia na wagary?	Czy uważasz, że bez znajomości można załatwić wszystkie sprawy?	Czy myślisz, że dobrą pracę, np.: brygadzysty, starszego kelnera, sekretarki dużej firmy, po szkole średniej dostaniesz bez znajomości?	Czy przymuszano Cię kiedykolwiek do wniesienia składki na prezent „osiemnastkowy”?	Czy namówiłaś/eś koleżankę/kolegę do „krycia” Cię przed rodzicami w zamian za jakieś korzyści (np. miłsze traktowanie)?
Czy uważasz, że częstowanie koleżankę/kolegę czekoladkami, napojem w zamian za umożliwienie ściągania na klasówce to forma korupcji?	Czy sądzisz, że świat byłby o wiele lepszy bez korupcji?	Czy znalazłaś/eś się choć raz w sytuacji, gdy kierownik pociągu, rewizor, zasugerował wręczenie gratyfikacji w zamian za odstąpienie od wypisania biletu kredytowego?	Czy choć raz jakąkolwiek sytuację, w której uczestniczyłeś, oceniłeś po fakcie jako korupcyjną?	Czy nie uważasz, że odpowiadanie „dobrze” na pytanie rodziców: co było w szkole? – nawet jeśli dostałaś/eś ocenę negatywną, jest kręactwem, być może prowadzącym w przyszłości do korupcji?

Czy uważasz, że wręczenie małej kwoty, do 50 zł, za wypisanie zwolnienia lekarskiego to podziękowanie?	Czy działanie dwóch osób, polegające na usprawiedliwianiu pojedynczej nieobecności w dzienniku szkolnym, to przestępstwo w wyniku korupcji?	Czy uczestniczyłeś/eś choć raz w dyskusji na temat korupcji?	Czy systematyczne niewydawanie 1–2 gr reszty przez sprzedawczynię za cichą zgodą właściciela sklepu to korupcja?	Czy potrafisz wskazać przykład korupcji gospodarczej w miejscu zamieszkania?
Czy potrafisz podać przykłady dużych przestępstw na skalę krajową, do których doszło wskutek korupcji?	Czy niszczenie wyposażenia szkolnego za Twoją cichą aprobatą oznacza, że jesteś skorumpowana/ny?	Czy obdarowywanie kanapką, batonem itp. w zamian za ściąganie prac domowych to korupcja?	Czy uważasz, że pokolenie Twoich dziadków nie było skorumpowane	Czy sądzisz, że w młodym pokoleniu kwitnie korupcja?
Czy sądzisz, że ludzie młodzi, świadomi szkodliwości korupcji, w dorosłym życiu nie dadzą się korumpować?	Czy byłeś/eś choć raz zmuszana/y do wagarów?	Czy namawiałeś/eś choć raz koleżankę/kolegę do pójścia na wagar?	Czy oszukujesz rodziców, aby dwukrotnie otrzymać pieniądze na składki?	Czy Twój stosunek do korupcji wyraża się oburzeniem?

Selected Methods of Teaching Students in the Exemplary Lesson on Entrepreneurship

The subject of entrepreneurship needs an affective attitude of a teacher who:

- besides he or she has got great knowledge about the subject he/she is at the same time careful about good and achievements of his or her students,
- he or she has got knowledge about the teaching – learning process,
- he or she knows different methods and ways of working.

This kind of the teacher is a reflective and experienced person. He knows not only „what?” should be taught but also „how?” and „why?”. This teacher accepts behaviours that are described by Schoen, and he aims at the professional perfection. He thinks teaching of Entrepreneurship is a permanent process which is connected with him and his students.

During every stage of learning process, teacher plays the roles: an organizer of a teaching process, a tutor, a carer, and an adviser who helps students to find new ways of a personal development. /diagram 1/

The teacher has to assume the teaching aims which come up to requirements of educational and examination standards. It is explained in a the diagram 2.

The article does not deal with teaching in a comprehensive way. It is only a focus on methods and techniques of work with a student while using a script „Etyka i korupcja w biznesie” (Ethics and Corruption in Business). The methods and techniques are based on NLP- neuro-linguistic programming of student’s work. It is based on teaching by experience that is D. Kolb’s cycle. You will understand better both issues if you look at diagram 3 and 4. The most important for understanding the essence of the teaching by experience is acquainting readers with teacher’s and learner’s duties (diagram 5 and 6).

On the next pages of the article there are some practical hints about using active student methods: brainstorming, map of thoughts, importance hierarchy triangle, fish skeleton, panel discussion.

If you illustrate and schematically show the teacher above methods it will be easier for him to select them with a syllabus and lesson organization.

At the end of the article there is an outline of a two-hour lesson. During the lesson, students will be able to acquire skills of distinction some different basic ideas and ethical and unethical behaviours in business. Learners will know laws and institutions that protect a society from corruption and corrupting.

The outline shows not only the order of the lesson, but describes in details the teacher’s and students’ behaviours. For every operation we weed specified time. It suggests the sources of information that can be useful while we are executing the syllabus during the lesson. There are presumable learner’s achievements after the lesson. There is a game Bingo titled „Are You Contaminated by Corruption?” in the enclosure.